

УДК 930.25(477.83-25)"1939/1941"

М. В. КРАВЧЕНКО*

**РЕОРГАНІЗАЦІЯ АРХІВУ ДАВНІХ АКТИВ
МІСТА ЛЬВОВА У 1939–1941 РОКАХ:
НАРИС ІНСТИТУЦІЙНОЇ ІСТОРИЇ**

Подано огляд історії львівського міського архіву радянського періоду II Світової війни, комплексів історіографії та джерел до цього питання. Введено в науковий обіг нові факти, систематизовано раніше відомі. Схарактеризовано комплекс джерел для дослідження теми реорганізації Архіву давніх актів міста Львова.

Ключові слова: архівна справа; львівський міський архів; II Світова війна; Кароль Бадецький.

Метою поданого нижче дослідження є огляд історіографії, джерел та історії архіву радянського періоду II Світової війни у Львові. Ці елементи та такий їх порядок визначаються автором для систематизації введених раніше до наукового обігу фактів, визначенні кола питань, висвітлених в історіографії та характеристики джерел, що до цього часу залишались невідомими або маловідомими. Така комплексна наукова розвідка стає ґрунтом для відтворення цілісної історії архіву розглянутого періоду. Мету в такому її формулюванні визначає кілька чинників: по-перше, брак систематичних досліджень, а по-друге, значна розпорошеність архівних матеріалів.

Період II Світової війни в історії львівського міського архіву** залишається сьогодні практично не дослідженим, тому говорити про історіографію питання складно. Центральне місце займають праці, присвячені історії архівної справи на теренах Західної України та різного роду довідкова література. Один окремих аспект з історії колекції пергаментів міського архіву розкрив у своїй передмові до Каталогу пергаментних документів Олег Купчинський¹. Завдяки своїй детальності дослідження

* *Кравченко Марія Вікторівна* – аспірантка кафедри давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету імені І. Франка, діловод Архіву Львівського національного університету імені І. Франка.

** Львівський міський архів існував у структурі магістрату в тій чи іншій формі з часу заснування міста, але статус повноцінної інституції отримав у 1891 році і до кінця 1939 року мав назву Архів давніх актів міста Львова.

дає змогу відтворити долю одного з документальних комплексів міського архіву від початку його формування і до часу, коли ця колекція стала частиною фондів Центрального державного історичного архіву, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). Інший аспект можемо віднайти у передмові до путівника фондів ЦДАЛ України авторства Іван Сварника, де вміщено огляд історії архівних установ та фондів архівів, що в той чи інший час увійшли до складу цієї установи². Ці передмови розкривають різні аспекти одного питання, доповнюючи одна одну.

Окремі факти з інституційної історії архіву цього періоду можемо також знайти у кількох публікаціях різних авторів: Н. Врадій³, І. Сварника⁴, Є. Ярошенка⁵, О. Осередчук⁶ та інших⁷. Ці дослідження є дотичними до історії львівського міського архіву, але не спеціальними, що й зумовлює незначні обсяги інформації саме про міський архів. До того ж період з вересня 1939 р. до літа 1941р. хронологічно є настільки малим, що досить часто у дослідженнях, котрі охоплюють історію львівських архівів від часу їх заснування, цьому темпоральному зрізу приділяється вкрай мало уваги. Проте віднайдені у публікаціях факти тематично стосуються питань реорганізації архіву, персоналу, розміщення та характеристики фондів та в загальних рисах формують уявлення про архів цього періоду.

Особливе місце в історіографії про львівські архіви періоду II Світової війни належить монографічному дослідженню Мацея Матвіюва “Боротьба за львівські культурні цінності у 1945–1948”⁸, де автор розкриває аспекти, пов’язані з евакуацією та реєвакуацією фондів львівських культурних інституцій, побіжно згадуючи про події 1939–1941 років як про передісторію. Утім, про міський архів у ній ідеться побіжно, а сама праця присвячена здебільшого одному аспекту – долі фондів львівських культурних інституцій періоду війни та їх подальшому поділу між радянською та польською державами. Продовжує тему дослідження Стефана Лера, польський переклад якого нещодавно побачив світ⁹.

Для огляду історії львівського міського архіву окресленого періоду сьогодні більш доречно говорити про джерела до вивчення питання, аніж про його історіографію. Комплекс джерел поданий неопублікованими архівними матеріалами, що зберігаються в архівах та бібліотеках Києва, Львова, Кракова, Варшави та Вроцлава. Здебільшого це окремі документи або їх тематичні групи у різних фондах, тому назвати цей комплекс повним не можна.

Така велика кількість місць зберігання матеріалів на пряму пов’язана з подіями II Світової війни. У цей час архів було включено спочатку до радянської, а пізніше до німецької архівних систем. Наслідком цього стала докорінна реорганізація установи, переміщення фондів і, як наслідок, їх розпорошеність¹⁰. На превеликий жаль, частина цих мате-

ріалів сьогодні з тих чи інших причин залишається недоступною для дослідників. До того ж відсутні гарантії, що з часом не буде виявлено нових документів з історії питання.

Значна частина з виявлених матеріалів зберігається у Польщі. Найбільш цікавими є кілька об'ємних та змістовних комплексів, що зберігаються у фондах бібліотеки Національного закладу ім. Оссолінських (Вроцлав). Це, зокрема, справи:

*“Матеріали Кароля Бадецького про архіви, бібліотеки та музеї Львова у 1939–1941 роках”*¹¹ – звіти, розпорядження, номенклатура справ архіву та, що найважливіше, накази архіву, з різноманітними даними до історії архіву як інституції, про персонал, реорганізації, нові надходження. Досить часто це чернетки або копії документів офіційного характеру, що, втім, не зменшує їх джерельної цінності. Окреме місце займають збережені у справі накази архіву. Перший № 5 від 13 лютого 1940, а останній, № 27, датовано 20 червня 1941 року.

*“Зібрання документів та матеріалів, що стосуються наукової та професійної діяльності доктора К. Бадецького”*¹² – серед іншого містить листи, звіти, реляції, тексти положення, розробленого автором у першій половині 1939 року; тут зустрічається поточна документація роботи архіву.

*“Папери міського архіву у Львові за 1941–1944 роки”*¹³ – документи, що стосуються персоналу архіву: списки працівників, їх автобіографії та фото, відомості про заробітну плату, а, окрім того, ще й матеріали про евакуацію архіву у 1944 році та звірку наявності окремих документальних комплексів архіву в 1942 році.

Ще одна справа подібного характеру зберігається у відділі рукописів Ягеллонської бібліотеки в Кракові – *“Матеріали, що стосуються Архіву міста Львова та Історичного музею у Львові в часи війни 1939–1945 років”*. У ній містяться унікальні відомості про евакуацію архіву до монастиря у Тиньці під Краковом у 1944 році та фотографічні знімки архіву часів II Світової війни¹⁴.

Водночас у відділі рукописів Ягеллонської бібліотеки Кракова зберігаються щоденникові записи К. Бадецького про період від початку II Світової війни до моменту виїзду зі Львова, тобто від 1 вересня 1939 до 28 червня 1945 року. Матеріали являють собою зошити та розрізнені картки з інформацією про щоденні події особистого життя та професійної діяльності. Записи передають особисте бачення автором подій, що відбувались у цей час, містять цінні та унікальні відомості з історії архіву, що тільки збільшує їх джерельну цінність¹⁵. Частину матеріалів, присвячену періоду 15–28 липня 1944 року, було навіть опубліковано¹⁶. Решта ж поки чекає на друк. Окремі відомості можна знайти також у кількох справах з особистими паперами К. Бадецького. Це переважно кореспонденція та документи, що стосуються професійної діяльності¹⁷.

Поодинокі згадки про керівників міського та обласного архівів, Архівного управління періоду радянської окупації 1939–1941 років знаходяться також у неопублікованих спогадах іншого львівського архівіста, директора Державного архіву у Львові Євгена Барвінського, який перебував на посаді до кінця 1939 року і мав змогу на власному досвіді відчувати новий радянський порядок, хоч і не довго¹⁸.

У львівських архівних матеріалах виявлено мало відомостей з історії міського архіву в період радянської окупації. Їх можна знайти у фондах ЦДАЛ України, Державного архіву Львівської області, Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника та архіві Львівського національного університету імені Івана Франка.

У першому не можна оминати увагою фонд під номером 755 “*Архівне управління у Львові*” (*StaatsarchivinLemberg*) 1941–1944 pp., де зберігається комплекс матеріалів, передусім з історії архівів Львова періоду німецької окупації, серед яких не останнє місце посідають документи з історії міського архіву. Інформація, що міститься там, стосується наукової роботи архіву, персоналу та цілої низки інших питань. Утім, для вивчення запропонованої теми з документів фонду цікавими є лише кілька справ, де відомості про стан архівної справи в радянський період та стан архівів на момент становлення німецької влади подані у формі звітів та доповідей¹⁹.

Фонд 55 “*Архів давніх актів міста Львова*” не містить документів до історії архіву після вересня 1939 року, тобто після поступової ліквідації архіву, проте у фонді 138 “*Бадецький Кароль*” натрапляємо на макет звіту про діяльність і розвиток архіву з 1 листопада 1937 року до 31 грудня 1939 року, підготований К. Бадецьким. У ньому міститься інформація про стан архіву, відомості про деяких працівників та їх обов’язки²⁰.

У фондах Державного архіву Львівської області можна відшукати відомості про стан архіву, реорганізації, персонал та про переміщення фондів. Зокрема, варто звернути увагу на кілька справ фонду Р-368 “*Державний архів Львівської області*”²¹. На жаль, сьогодні не всі фонди архіву є доступними для дослідників, а обмеженість доступу до матеріалів є значною перепорою у проведенні цілісного дослідження.

Унікальним за змістом є ще один документ, що відображає бачення ситуації представниками українського середовища істориків – машинописна копія результатів огляду Іваном Крип’якевичем міського архіву в Ратуші та монастирі Францисканів у грудні 1939 року²². У документі вміщено доволі детальний як для такого короткого документа опис розміщення зібрань архіву у двох локаціях станом на кінець 1939 року та відзначено потенційні загрози для них. До того ж у документах, що зберігаються в одній справі зі звітом, можна віднайти відомості стосовно планів охорони пам’яток Львова, до слова, не лише архівних²³.

Для уточнення інформації про окремих працівників можна також використовувати матеріали архіву Львівського національного університету ім. І. Франка. Це особові справи працівників університету, для яких архів міста Львова був місцем роботи в той чи інший час²⁴.

Така розпорошеність та уривчастість матеріалів значно ускладнює написання цілісної історії міського архіву періоду II Світової війни ще на етапі збору матеріалу. Попри усе це, незаперечним фактом залишається необхідність цього процесу хоча б у формі вступного огляду, як наріжного каменя для проведення подальших ґрунтовних досліджень, як вихідної точки для подальшого розшуку фондів міського архіву та архівних матеріалів з його історії.

Порівняно з кількістю неопублікованих матеріалів зовсім мізерною є кількість надрукованих. Серед них – звіт про діяльність архівів та бібліотек 1940 року²⁵, рапорт про відвідини львівських та перемишльських архівів Еріхом Рандтом у липні 1941 року²⁶, згадана вище частина щоденника К. Бадецького та спогади львівських архівістів Фелікса Погорецького²⁷, Маріана Тировича²⁸.

Досить часто окремі факти необхідно звіряти з кількох різних джерел, особливо у випадках зі спогадами. Спогади та звіти, написані польськими архівістами, досить часто демонструють негативне ставлення їх авторів до усього радянського без будь-яких пояснень та деталей. Судячи зі спогадів, львівські архівісти бачили прибулих як занадто молодих та непрофесійних. Особливо відзначали при цьому, що вони не володіли латиною та не знали історії²⁹. Таке ставлення не завжди є обґрунтованим. У спогадах Фелікса Погорецького відзначається той факт, що приїжджі архівісти не мали архівної освіти, але так було не завжди. Наприклад, вдалося встановити, що архівні працівники Євсей Одрин, Лариса Гусева та Раїса Королева мали вищу архівно-історичну освіту, окрім того, відомим є факт, що для організації архівної справи на території західної України до Львова свого часу прибула директор Центрального архіву давніх актів міста Києва Лариса Гусева, до того, як очолила Центральний архів давніх актів у Львові, упродовж 12 років працювала в архівах і чотири з них – на посаді директора Центрального архіву праці м. Харкова³⁰. Усі вони були передусім радянськими архівістами з радянською архівною освітою, часто виступали рупорами радянської ідеології, часто не володіли іноземними мовами, часом не мали досвіду та не знали історії регіону, але відмінність між радянськими та польськими архівістами полягала скоріше у відмінності їх світогляду, особливостях архівної освіти, часом її якості, але не у її відсутності.

Зустрічаються також фактографічні неточності. В одному з документів подаються відомості про те, що з Києва прибула нова 22-річна директорка тов. Королева, а також 26-річний тов. Євсей Одрин – ви-

кладач більшовицької ідеології Львівського університету³¹. Але через відсутність точного датування факти не зовсім відповідають дійсності, оскільки “тов. Королева” не була директором архіву, вона лише часом виконувала обов’язки директора на час його відсутності, а тов. Євсєвій Одріна перейшов до викладання у Львівському університеті після звільнення з архіву.

Події вересня 1939 року принесли докорінні зміни в діяльність архівних установ Львова та західноукраїнського регіону. Вже у звіті К. Бадецького від 27 вересня знаходимо відомості про те, що міський архів у ніч на 23 вересня було “опечатано лейтенантом Нікітєєвим і стан такий зберігається до часу написання звіту, що унеможливило подальшу роботу в архіві, але попри це персонал архіву залишився на місці та готовий до праці”³². Такий стан справ у міському архіві зберігався до кінця року. В умовах, коли доступними залишались лише робочі кабінети, працівники зосередились на науковій роботі, комплектуванні архіву та опрацюванні неопечатаних матеріалів. Це відбувалось на фоні початків побудови нової архівної системи радянського зразка новими людьми, що в подальшому повністю змінило львівське архівне середовище.

Мережа архівних органів західних областей України будувалась на основі нового адміністративно-територіального поділу з урахуванням наявного досвіду радянського архівного будівництва та історії регіону. Відтак, у Львові, окрім обласного архіву*, створено також і Центральний архів давніх актів. Усі архівні установи регіону підпорядковано Міністерству внутрішніх справ і передано під безпосередній нагляд НКВС. А для безпосереднього управління архівами у листопаді 1939 року організовано Архівний відділ НКВС Західної України, до складу якого увійшли фахівці, направлені з Москви та Києва. Місцеві ж архівісти з часом були переведені на другорядні посади або звільнені³³. Так розпочались реорганізації архівів, централізація архівної справи та концентрація архівних матеріалів у державних архівах на нових приєднаних територіях.

Серед львівської інтелігенції опікою культурними цінностями перейнялись й українські науковці. Іван Крип’якевич накреслив таку стратегію, що перший етап для усіх культурно-мистецьких інституцій було визначено як етап охорони, і тільки потім передбачалось проведення дослідження, розробка та впровадження нової організації. За планом мала відбутись перевірка та реєстрація усіх збірок та укладання їх опису за визначеною схемою. Що стосувалось конкретно архівів, то ті, які знаходились у “безпечних руках”, опечатували та брали письмо-

* Зустрічається назва Львівський обласний історичний архів та Державний обласний архів.

ве зобов'язання з директора, що буде їх берегти, а ті, для яких ризик знищення був великий, мали опечатувати. По змозі архіви залишали на місці і лише, коли такої можливості не було, тоді перевозили³⁴. Тому стосовно міського архіву можемо зробити висновок, що він знаходився в безпечних руках, адже Кароль Бадецький і надалі залишився директором міського архіву.

Він продовжив виконувати обов'язки керівника до кінця 1939 року і, користуючись можливістю, намагався вирішити актуальну для установи проблему відсутності вільних приміщень. 29 листопада 1939 року з представниками монастиря отців Францисканів було укладено договір про безоплатну та не обмежену за терміном оренду усіх приміщень II поверху будинку монастиря за адресою – вулиця Францисканська, 1³⁵. Справа полягає в тому, що монастирі були вельми зацікавлені надавати приміщення різноманітним науковим та культурним інституціям, оскільки, за спостереженнями сучасників, вони були кращими сусідами аніж солдати, яких у Львові розміщували усюди, де тільки були вільні площі.

До приміщень на Францисканській, 1 планувалось перевезти увесь архів з Ратуші, але в кінцевому результаті перевезли лише архівну бібліотеку, впорядкуванням фондів якої і займався К. Бадецький у першому кварталі 1940 року, перебуваючи на посаді вже старшого наукового співробітника архіву³⁶. Ці плани було реалізовано досить швидко і 28 грудня 1939 року І. Крип'якевич, оглядаючи приміщення архіву в монастирі, відзначив: *“До монастиря францисканців перевезено вже дві третини архівного майна, а саме новіший архів (від 1870 р.) і бібліотеку. Архів займає тут 10 кімнат, в чому три великі (1, 3 і 4 на плані) і сім малих (монаші келії). Приміщення на архів задовільне. Переміщені книги лежать поки що на землі, бо з ратуші не відпущено ще шапів і полиць, а деякі полиці перероблює столяр. Порядкування бібліотеки потребує довшого часу. Конечно потреба довести до монастиря дров, бо робітники в холоді не можуть працювати. Поруч з архівом в шістьох кімнатах живуть біженці, що перешкоджають в архівній роботі і можуть ушкодити архівне майно, а то й спричинити вогонь, – треба їх з цих кімнат усунути і цілий поверх віддати архіву”*³⁷.

На початку 1940 року у Львові реорганізація архівів перейшла в активну фазу, хоч перші відомості про створення Державного архіву давніх актів у Львові та Львівського обласного датовані дещо раніше – листопадом 1939 року. На базі міського архіву передбачалось створення нової установи – Архіву давніх актів* – великого архіву, у якому

* Зустрічаються різні варіанти назви архіву – Центральний державний архів стародавніх актів, Львівський центральний архів давніх актів та найбільш поширена – Центральний архів давніх актів у Львові.

мали б зберігатись документи з історії західних областей України. Фактично назва мала залишитись та сама, а зміни торкнулися б структури та об'єму фондів³⁸. Для реалізації цього проекту мали намір виділити окремі приміщення поза Ратушею. Такий масштабний план радянська влада просто не встигла втілити в життя повною мірою, оскільки задумане потребувало багато часу, коштів та кадрового ресурсу. Втім, на шляху до його реалізації до травня 1941 року було впроваджено багато формальних та реальних змін.

У лютому 1940 року новостворений Державний архів давніх актів було визнано центральним з безпосереднім підпорядкуванням Архівному управлінню НКВД УРСР³⁹, що зробило його одним з семи центральних архівів Української РСР. Одразу ж було прийнято рішення зосереджувати в архіві найдавніші актові матеріали з історії Галичини, що зберігались у колишньому Архіві давніх актів міста Львова (архівні матеріали міської влади періоду 13–18 століття) та колишньому Бернардинському архіві⁴⁰. Причому, про перевезення матеріалів у нові приміщення не йшлося, тому сховища Центрального архіву давніх актів у Львові (ЦАДАЛ) розміщувалися в кількох різних будівлях – монастирях Францисканського та Бернардинського та Ратуші. В Ратуші, окрім сховищ, також знаходилась і канцелярія архіву⁴¹.

Робота з фондами архіву поступово відновилась навесні 1940 року. Уявлення про види та обсяги робіт можемо скласти на основі договору про соціалістичні змагання між Центральним архівом давніх актів Києва та Центральним архівом давніх актів Львова на 1940 рік, укладеного 20 червня того ж року. У ньому було узгоджено, що

- працівники ЦАДАЛ мають провести повний облік архівних матеріалів згідно з правилами Головного архівного управління НКВС СРСР до 7 листопада;
- підготувати матеріали для укладення путівника архіву до 12 грудня;
- провести архівно-технічне впорядкування 7 000 одиниць зберігання;
- перескладати та перекласти з польської та латинської інвентарні описи та каталоги архівних матеріалів – 5 000 одиниць зберігання до 12 грудня;
- провести повну ревізію архівних матеріалів – 33 000 о. зб. до 7 листопада;
- провести топографування усіх архівних матеріалів – 33 000 о. зб. до 15 липня;
- здати на реставрацію до Центральної реставраційної майстерні 500 аркушів до 12 грудня;
- закартонувати 1 000 книжок та фасцикул до 12 грудня;

– написати та опублікувати 5 історично-популярних статей за матеріалами архіву в місцевій пресі та 1 науково-інформаційну – журнал “Архивное дело” до 12 грудня.

Решта пунктів стосувались вивчення української мови, історії ВКПб, вступу працівників до профспілки та ін⁴².

Додатково кожен працівник складав власні умови із проведення соціалістичних змагань. К. Бадецький, наприклад, узяв на себе зобов’язання підготувати до 7 листопада 1940 року п’ятий том каталогу Архіву давніх актів та паралельно допомагати співробітникам архіву у написанні статті з історії організації урядів у Львові⁴³. Від упорядкування фондів він усе більше віддалявся, присвячуючи час науковій роботі.

Звичайно, що далеко не всі з цих завдань було виконано у встановлені терміни. Більш того, їх не було здійснено і наступного року через поворот політичної історії. За визначенням радянських архівістів “напад ... перервав і затримав на цілих три роки розвиток радянського архівного будівництва”⁴⁴. Якщо не брати до уваги емоційне та ідеологічне забарвлення вислову, то, по суті, це відповідає дійсності, адже у 1945 році усі процеси і реорганізації просто продовжились із того місця, на якому зупинились. І досить часто, аби зрозуміти сутність архівних реформ другої половини 40-х – 50-х років, треба зрозуміти їх початок – період 1939–1941 рр.

З метою залучення архівних працівників міста до радянської системи у жовтні 1940 року Центральний архів давніх актів та Львівський обласний архів організували для них семінар з обов’язковим відвідуванням⁴⁵, на якому упродовж перших чотирьох днів відбувались лекції “Методика і техніка архівної справи”, а на додачу – “Історія народів СРСР”. Передбачалось також обговорення низки нормативних документів, що безпосередньо не стосувались архівної справи, – Положення про вибори та Конституції СРСР⁴⁶. Таким чином, у короткий термін характер архівної роботи, порівняно з міжвоєнним періодом, змінився докорінно. Змінились цілі, пріоритети, форми, методика та люди, які працювали з цими документами.

Поступово зміни торкнулись навіть таких побутових питань діяльності архіву, як години роботи. На підставі Наказу президії Верховної Ради СРСР від 26 червня 1940 року було встановлено тривалість робочого дня у 8 годин, тому з 28 червня робочий день починався о 9.30 ранку та закінчувався о 18.00. Працівники мали півгодини перерви від 13.00 до 13.30 та один вихідний на тиждень – у неділю⁴⁷. В липні графік змінився на літній. Робочий день, відповідно, тривав з 9.00 до 17.30 з перервою з 12.00 до 12.30⁴⁸, а в вересні повернулись до попереднього⁴⁹. Введено нове правило щоразу розписуватись із зазначенням

часу в книзі обліку відвідування співробітниками роботи⁵⁰. Окрім того, вводилась заборона на позаробоче спілкування на робочому місці⁵¹. За дотриманням дисципліни суворо наглядали, а за спізнення та покидання робочого місця без попередження навіть на 5 хвилин ризикували отримати догану⁵² або навіть потрапити за прогул до суду⁵³.

Режим доступу до архівних приміщень також став більш контрольованим. Відтепер велась книга обліку отриманих від сховищ ключів, за якими мали обов'язок пильнувати вартіві. Окрім того, для відвідувачів архіву вводилась практика видавання перепусток на основі пред'явлених документів, що посвідчують особу. Суворий контроль за дотриманням вимог покладався на вартових, які до того ж зобов'язані були доповідати дирекції архіву про стан охорони приміщень та архівних матеріалів за визначеним графіком⁵⁴.

Користування документами архіву й надалі здійснювалось за прямою згодою з керівником архіву⁵⁵. В кінці літа 1940 відновив роботу читальний зал. Але водночас почали створюватись фонди з обмеженим доступом. У першу чергу це стосувалось архівної бібліотеки. Упродовж 1940 р. – першої половини 1941 р. було вилучено значну кількість книг, що стосувались різних питань з історії польської держави, котрі могли суперечити радянській ідеології. Таких книг було віднайдено 137 у вересні 1941 року в окремій кімнаті⁵⁶.

Такі масштабні реорганізації супроводжувались розширенням штату працівників. Станом на 16 жовтня 1939 року в архіві працювали К. Бадецький – директор; Юзеф Скочек – архіваріус; контрактіві працівники – Мечислав Вальтер, Здіслав Лемпіцький та Юліан Пуздrowsький, а також Микола Голубець. В архіві продовжили працювати на посадах возного – Микола Гузар та гінця – Францішек Вота⁵⁷. Штат та оплату цим працівникам було збережено до 1 січня 1940 року на попередньому рівні. Микола Голубець був новим працівником, він розпочав свою роботу в архіві 10 жовтня 1939 року⁵⁸, а згодом став помічником директора архіву (К. Бадецького)⁵⁹. З 1 січня 1940 року штат установи збільшено до 31 одиниці, а бюджет встановлено у розмірі 171 тис. рублів. Формально працівників архіву було зараховано на нові посади з 1 січня 1940 року, але цікаво, що сам наказ датовано лише 13 лютого 1940 року⁶⁰.

Архів давніх актів міста Львова формально реорганізовано у Центральний архів давніх актів на початку січня 1940 року. Директором призначено Євсевія Одрину, його заступником – Раїсу Королеву, а в серпні того ж року призначено нового директора – Ларису Гусєву, яка й керувала архівом до часу евакуації на початку літа 1941 року.

У штаті з'явилися нові посади – секретарки, машиністки, бухгалтерка, касира, завгоспа. Значно зросла кількість вартових. Введено окрему посаду реставратора (Сенюта М. А., травень 1941 р.)⁶¹. У квітні

1941 року введено також посаду фотографа реставраційної майстерні, на яку зарахували Майзельс Н. С.⁶², хоч станом на травень лабораторія так і не розпочала роботу.

У першому півріччі 1941 року склад персоналу архіву змінився повністю. Не залишилось жодного працівника, який виконував би свої обов'язки з 1939 року, звільнився навіть К. Бадецький. Ще 12 листопада 1940 року звільнений Францішек Вота, котрий працював у міському архіві з 1928 року на посаді возного з таким поясненням: *“за неможливістю використати на роботі в органах НКВД”*⁶³. Подібні формулювання були і в наказі на звільнення Миколи Голубця з 8 липня 1940 року⁶⁴ та Войтека Гейноша з 2 листопада 1940 року⁶⁵. Поступово радянські архівісти витісняли архівістів-поляків. Останні працювали лише тимчасово, як-от Гелена Полячківна (з 1 січня 1940 року⁶⁶ до 9 квітня 1940 року⁶⁷). Їх кваліфікаційні вимоги не відповідали вимогам радянського архівознавства, а поточну роботу значно ускладнювало погане знання української та російської мов, свою роль відігравали також ідеологічні та політичні моменти несприйняття працівників польської національності.

Серед працівників Центрального архіву давніх актів у Львові в цей період зустрічається чимало нових маловідомих і невідомих імен. Відомості про цих осіб є надзвичайно уривчастими, часто вдається віднайти лише прізвище. Тому для вивчення таких питань, як їх кваліфікація, освіта необхідно віднайти нові джерела з історії цього періоду. Особові справи працівників архівів у цей час мають доповнити віднайдену вже інформацію, але доступ до цього виду документів є складним з огляду на те, що матеріали містять персональні дані, захист яких передбачено на законодавчому рівні.

Після встановлення німецької влади у Львові архів відновився як Архів міста Львова (Stadtarchiv). 1941–1945 можна назвати німецькою паузою інтеграції львівських архівів у радянську архівістику та систему архівних установ. Робота львівського міського архіву була відновлена вже 1 серпня 1941 року. У новому статусі та новому приміщенні на вул. Яблонівських, 11. До керування архівом знову повернувся К. Бадецький, а його заступником призначено Антонія Кнота. Кількість працівників в архіві знову зменшилась. У науково-фахових питаннях архів став підпорядковуватись новоствореному Архівному уряду у Львові (Archivamt). Решта питань перебували у компетенції міського уряду (Stadthauptmannschaft).

Після повернення до міста радянської адміністрації у липні 1944 року архів повернувся на шлях радянських реформ, основу яких закладено у 1939–1941 рр.⁶⁸ Відновлено підпорядкування НКВС та роботу Архівного відділу. До роботи в архіві повернулись радянські архівні працівники. Таким чином, період осені 1939 – весни 1941 років

став своєрідним прологом до формування архівних установ у Львові як частини радянської архівної системи, що сьогодні є частиною архівної системи України.

¹ *Купчинський О.* Передмова // Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові 1233–1799. – Київ : “Наукова думка”, 1972. – С. 5–22.

² *Сварник І.* Передмова // Центральний державний історичний архів України у м. Львів: Путівник / Автори-упорядники: О. Гневишева, У. Єдлінська, Д. Пельц, Г. Сварник, І. Сварник, Н. Франко. – Київ, 2001. – С. 7–15.

³ *Врадій Н. Ф.* Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові / Надія Федорівна Владій // Третя республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Перша секція: Архівознавство. – Київ, 1968. – С. 22–42. ; Владій Н.Ф. З історії виникнення архівів у м. Львові // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. – 1963. – № 4. – С. 11–16.

⁴ *Сварник І.* Архів міста Львова // Нариси історії архівної справи в Україні / За заг. ред. І. Б. Матяш та К. І. Климової. – Київ : Видавн. дім “КМ Академія”, 2002. – С. 330–336.

⁵ *Ярошенко А.* Архівне будівництво в західних областях Української РСР // Науково-інформаційний бюлетень. – 1948. – № 2(3). – С. 23–27.

⁶ *Oseredchuk O.* Archiwalia Lwowa w czasie pierwszej okupacji sowieckiej (1939–1941). Ogólna charakterystyka // *Archiwista Polski*. – Nr. 4 (72). – 2013. – S. 51–58.

⁷ *Вайнбаум О. Т., Замковий П. В.* Архівне будівництво в західних областях Української РСР // З історії архівного будівництва на Україні. – Харків : Харківське обл. вид-во, 1958 – С. 93–103.; Мітюков О. Г. Радянське архівне будівництво на Україні 1917–1973. – Київ : “Наукова думка”, 1975. – С. 130–134.

⁸ *Matwijów M.* Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945–1948. – Wrocław, 1996. – 334 s.

⁹ *Lehr St.* Pewna prawie zapomniana “akcja na Wschodzie”. Niemieccy archiwiści w Generalnym Gubernatorstwie i Komisariacie Rzeszy Ukraina. – Warszawa : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2014. – 458 s.

¹⁰ *Кравченко М. В.* Фонди Архіву давніх актів міста Львова від 1939 року і до сьогодні: місця зберігання та засади організації // *Архіви України*. – 2015. – № 2. – С. 57–67.

¹¹ *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich* (далі – BZNiO). – 16271/III. (Materiały Karola Badeckiego dotyczące archiwum, bibliotek i muzeów we Lwowie z lat 1939–1941). – Vol. 1,2. – 1086 s.

¹² BZNiO. – 17217/IV (Zbiór “dokumentów i materiałów dotyczących naukowej i zawodowej działalności d-ra Karola Badeckiego” z lat 1886–1945). – 1027 s.

¹³ BZNiO. – 17180/II. (Papiery Archiwum Miejskiego we Lwowie z lat 1941–1944). – 224 s.

¹⁴ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie – rkps. aks. 173/1953. (Materiały dotyczące zbiorów Archiwum miasta Lwowa i Muzeum Historycznego we Lwowie w latach wojny 1939–1945.). – 336 s.

¹⁵ На момент написання статті ці матеріали були недоступними для автора. Їх можна знайти у фондах Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. – rkps.257/71;

258/71; 259/71; 261/71; 262/71; 263/71; 264/71; 265/71; 266/71; 267/71; 268/71; 269/71; 270/71;

¹⁶ Ostatnie dni okupacji niemieckiej i zajęcie Lwowa przez Rosjan (15–28 lipca 1944 r.) / Opr. Macej Matwijów // Rocznik Lwowski. – 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/rocznik/lipiec44.html>.

¹⁷ На момент написання статті ці матеріали були недоступними для автора. Їх можна знайти у фондах Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie – rkps. 271/71; 272/71; 273/71.

¹⁸ Archiwum Narodowego w Krakowie – Zespół “Teki Eugeniusza Barwińskiego”. – B-5(Akta osobiste E. Barwińskiego,teczka wspomnień o Archiwum Państwowym we Lwowie w okresie 1939–1944, próby prac konstrukcyjnych na temat zasobu Archiwum Państwowego we Lwowie; 1898–1947). – 27 s.

¹⁹ Як приклад можна навести таку справу: Центральний державний історичний архів у місті Львові, ф. 755, оп. 1, спр. 134 (Доповідь директора міського архіву у м. Львові Дирекції архівів у м. Кракові про склад документальних матеріалів вищеназваного архіву, що зберігаються у сховищі Державного архіву у м. Львові та листування з архівним управлінням у м. Львові з цього питання.), арк. 1–8.

²⁰ Ф. 138, оп. 1, спр. 47 (Макет підготованої до друку роботи К. Бадецького “Звіт про діяльність та розвиток Архіву давніх актів...”), арк. 1–12 зв.

²¹ Прикладом є такі справи: Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.), ф. Р-368, оп. 1, спр. 4. (Донесення та списки фондів, що концентрувались у Держархіві та докладна записка про стан роботи архівного відділу за 1939 рік.) – 62 арк.; ф. Р-368, оп. 1, спр. 5. (Книга обліку фондів і описів Львівського обласного державного архіву 1939–1949). – 114 арк.; ф. Р-368, оп. 1, спр. 27. (Довідка про стан та роботу архіву міста Львова (Магістрату) в період тимчасової фашистської окупації) – 4 арк.

²² Архів Івана Крип'якевича: Інвентарний опис / Упор. Я. Федорук; наук. ред. І. Бутич, Я. Дашкевич, О. Купчинський. – Київ; Львів, 2005. – С. 71.

²³ Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника. Відділ рукописів (далі – ЛННБ ім. В. Стефаника). – Архів І. Крип'якевича. – Папка № 154/1. – С. 5.

²⁴ Прикладом є особові справи К. Бадецького (Архів Львівського національного університету імені І. Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 118.; ф. Р-119, оп. 1, спр. 843) та Євсевія Одрини (Архів Львівського національного університету імені І. Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 132).

²⁵ Sprawozdanie “Archiwa, biblioteki i muzealwowskie” z 1940 r. / Opr. Macej Matwijów // Rocznik Lwowski 1997–1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/rocznik/archiwa.html>.

²⁶ Staszków A. Archiwa lwoskie i przemyskie (Raport dra. Ericha Randta z pobytu we Lwowie i Przemyślu w dniach 1–6 lipca 1941r.) // Rocznik Historyczno-archiwalny. – Т. XI. – 1996. – 115–124.

²⁷ Szyposz J. Wspomnienia dra Feliksa Pohoreckiego z okresu tzw. Pierwszej okupacji sowieckiej we Lwowie // Krakowski Rocznik archiwalny. – 2003. – Т. 9. – S. 237–240.

²⁸ Tyrowicz Marian. W poszukiwaniu siebie ... Т. 1: Pod lwowskim niebem : wspomnienia i refleksje. – Lublin : Wydaw. Lubelskie, 1988. – 283 s. : il.; Tyrowicz Marian. W poszukiwaniu siebie... Т. 2 : Krakowskielata: wspomnienia i refleksje. – Lublin: wyd-wo Lubelskie, 1988. – 284 s.: ill.; Tyrowicz Marian. Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939 / Marian Tyrowicz ; z

przedm. Juliana Maślanki. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991. – 244 s. : il.

²⁹ “Sprawozdanie Archiwa, biblioteki i muzealwowskie” z 1940 r. / Opr. Macej Matwijów. // Rocznik Lwowski 1997–1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/rocznik/archiwa.html>.

³⁰ Гусєва Лариса В’ячеславівна // Українські архівісти (XIX–XX ст.): Біо-бібліографічний довідник / Держкомархів України. УНДІАСД; Упоряд.: І. Б. Матяш (кер.), С. Л. Зворський, Л. Ф. Приходько та ін. – Київ, 2007. – С. 179–180.

³¹ Sprawozdanie “Archiwa, biblioteki i muzealwowskie” z 1940 r. / Opr. Macej Matwijów // Rocznik Lwowski 1997–1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/rocznik/archiwa.html>.

³² BZNiO, 16271/I, s. 71.

³³ “Sprawozdanie Archiwa, biblioteki i muzealwowskie” z 1940 r. / Opr. Macej Matwijów. // Rocznik Lwowski – 1997–1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lwow.home.pl/rocznik/archiwa.html>.

³⁴ ЛННБ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Архів І. Крип’якевича. – Папка № 154/1. – С. 1.

³⁵ BZNiO – 16271/III. – Vol. 1. – S. 155.

³⁶ BZNiO – 16271/III – Vol. 1. – S. 217.

³⁷ ЛННБ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Архів І. Крип’якевича. – Папка № 154/1. – С. 5 зв.

³⁸ BZNiO – 16271/III – Vol. 2. – S. 835.

³⁹ Держархів Львівської обл., ф. Р-368, оп. 1, спр. 4, арк. 54.

⁴⁰ Ярошенко А. Архівне будівництво в західних областях Української РСР // Науково-інформаційний бюлетень. – 1948. – № 2(3). – С. 23.

⁴¹ BZNiO – 16271/II – S. 915.

⁴² BZNiO – 16271/I – S. 243.

⁴³ BZNiO – 16271/I – S. 299.

⁴⁴ Ярошенко А. Архівне будівництво в західних областях Української РСР // Науково-інформаційний бюлетень. – 1948. – № 2(3). – С. 23.

⁴⁵ BZNiO – 16271/II – S. 961.

⁴⁶ BZNiO – 16271/I – S. 361.

⁴⁷ BZNiO – 16271/II – S. 901.

⁴⁸ BZNiO – 16271/II – S. 911.

⁴⁹ BZNiO – 16271/II – S.945.

⁵⁰ BZNiO – 16271/II – S.915.

⁵¹ BZNiO – 16271/II – S.919.

⁵² BZNiO – 16271/II – S.955.

⁵³ BZNiO – 16271/II – S.933.

⁵⁴ BZNiO – 16271/II – S.855–857.

⁵⁵ BZNiO – 16271/I – S. 315.

⁵⁶ BZNiO – 16271/I – S. 491–493.

⁵⁷ BZNiO – 16271/I – S. 116.

⁵⁸ BZNiO – 16271/I – S. 19.

⁵⁹ BZNiO – 16271/I – S. 39.

⁶⁰ BZNiO – 16271/II – S. 835.

⁶¹ BZNiO – 16271/II – S.1077.

⁶² BZNiO – 16271/II – S.1057.

⁶³ BZNiO – 16271/II – S. 969.

⁶⁴ BZNiO – 16271/II – S. 913.

⁶⁵ BZNiO – 16271/II – S. 965.

⁶⁶ BZNiO – 16271/II – S. 835.

⁶⁷ BZNiO – 16271/II – S. 863.

⁶⁸ *Matwijów Macej*. Walka o lwowskiedobrakultury w latach 1945–1948. – Wrocław, 1996. – S. 31.

There is given the review of history of Lviv City Archives of soviet period of the Second World War, the complexes of historiography and sources on this problem. The new facts were put into scientific circulation and previous known were systematized. The author characterized complex of sources for studying the reorganization of Archives of Ancient Acts of Lviv City.

Key words: the archival affairs; Lviv City Archives; the Second World War; Carol Badetskyi.